

Приходько А.А.

кандидат юридичних наук, адвокат

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ: СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК

Стаття присвячена аналізу становлення та розвитку євроінтеграційних процесів України та дослідженню їх стану в умовах сьогодення. Автором розкрито генезис України як європейської держави та акцентується увага, що курс на європейську інтеграцію є свідомим вибором України, її громадян та публічної влади. Стверджується, що європейська інтеграція – це динамічний, безперервний процес розвитку національного законодавства у руслі політичних, соціальних та фінансово-економічних перетворень на основі сформованих стандартів забезпечення миру, безпеки, ресурсного збалансування у рамках «єдиної території» – європейського цивілізаційного простору. Зовнішньополітичні орієнтири країни мають мобілізувати українське суспільство й владу, тим самим сприяти зміцненню національної безпеки, її суверенітету і територіальної цілісності, що на даному етапі розвитку державності є вкрай актуальним. Визначено, що намагання України бути повноцінним членом ЄС датуються ще початком проголошення її незалежною і тривають донині, адже підписання Угоди про асоціацію не гарантує вступу України до ЄС. В країні досі не вирішена низка проблемних питань майже у всіх сферах, що своєю чергою гальмує імплементацію суспільних та економічних цінностей ЄС. Окремо відзначається проблема відсутності нульової терпимості до корупційних проявів, що спричиняє масове її розповсюдження. Міжнародна спільнота занепокоєна таким станом речей й пропонує Україні ряд модернізацій, обов'язково необхідних для впровадження. Тим не менш, багато питань до сих пір не вирішено, попри те, що угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, офіційно набула чинності 1 вересня 2017 року. Автор переконаний, що подальший розвиток нових теоретичних досліджень у галузі євроінтеграційних процесів в Україні є необхідним та своєчасним.

Ключові слова: євроінтеграція, ЄС, модернізація, реформування, Східне партнерство, угода про асоціацію.

Постановка проблеми. Європейська інтеграція на сучасному етапі – це магістральний напрям розвитку континенту, який визначить ситуацію в самій Європі у третьому тисячолітті та її місце у світі. З часу свого заснування в 1957 р. (ЄЕС, а сам ЄС – 1991) Європейський Союз поступово перетворився на один із найпотужніших політичних і фінансово-економічних центрів сучасного світу, ключовий компонент новоствореної архітектури європейської безпеки, ядро системи європейських стандартів. Європейський Союз об'єднує країни на підставі більш тіснішого об'єднання на основі спільних економічних, політичних і соціальних цілей. Країни Союзу твердо сповідують збалансований і стійкий, соціальний та економічний прогрес. Це досягається шляхом створення простору без внутрішніх кордонів, укріплення економічної та соціальної інтеграції й утворення економічного і валютного союзу. Створення єдиного ринку для 500 млн європейців забезпечує

вільне переміщення людей, товарів, послуг та капіталу [1, с. 71].

Курс на європейську інтеграцію є свідомим вибором України, її громадян та публічної влади. Зовнішньополітичні орієнтири країни мають мобілізувати українське суспільство й владу, тим самим сприяти зміцненню національної безпеки, її суверенітету і територіальної цілісності, що на даному етапі розвитку державності є вкрай актуальним.

Огляд останніх досліджень. До проблем та перспектив європейської інтеграції України звертали свої наукові погляди багато науковців, що пояснюється міжгалузєвою специфікою цієї проблематики. Зокрема, окремі її аспекти знайшли своє відображення в працях таких вчених, як А. Багатеренко, Є. Головаха, І. Дахно, О. Кіндратець, О. Ковальова, А. Магазова, Н. Осадча, Ю. Палагнюк та інші. Однак заявлена до розгляду нами тематика безпосереднім об'єктом їх науко-

вих пошуків не була, а стосувалась суміжних правових викликів.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз становлення та розвитку євроінтеграційних процесів України та дослідження їх стану в умовах сьогодення.

Виклад основних положень. В історичній ретроспективі намір вступити до Європейського Союзу в Україні з'явився після її виходу з Радянського Союзу. Очевидно, така вже історична доля України – їй аж ніяк не вдається уникнути Союзу – чи то Радянського, чи то Європейського [2, с. 96].

Вітчизняна самоідентифікація як європейської держави була задекларована 5 грудня 1991 р. у Зверненні Верховної Ради України «До парламентів і народів світу» у зв'язку з підтвердженням на референдумі Акта проголошення незалежності України [3, с. 1]. Мета Української держави, що полягала у співробітництві з ЄС й отриманні у перспективі членства в ЄС, отримала законодавче закріплення в постанові Верховної Ради України «Про основні напрями зовнішньої політики України» від 2 липня 1993 р. У ній зазначалося, що «перспективною метою української зовнішньої політики є членство України в Європейських Співтовариствах <...> з метою підтримання стабільних відносин з Європейськими Співтовариствами Україна укладе з ними Угоду про партнерство і співробітництво, здійснення якої стане першим етапом просування до асоційованого, а згодом – до повного її членства у цій організації» [4]. Крім того, у Законі України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р. (із змінами, внесеними Законом України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010 р.) йшлося про «набуття членства у Європейському Союзі за збереження добросусідських відносин і стратегічного партнерства з Російською Федерацією, іншими країнами Співдружності Незалежних Держав, а також з іншими державами світу» [5; 6, с.141].

Основним завданням України було (та й є на цей час) повернення до європейського цивілізаційного простору, від якого вона відійшла через історичні події XVII ст. (Переяславська рада та укладення Березневих статей). Специфічне геополітичне положення та історія тривалого співробітництва з європейськими країнами зумовлюють зацікавленість України в активній участі в інтеграційних процесах на європейському континенті. До стратегічних інтересів України в Європі належать необхідність технологічної модернізації вітчизняного виробництва, можливість оволодіння наукоміст-

кими технологіями, заміна інерційного індустріального розвитку на інноваційний. Для України ефективності її включення в наявну систему розподілу функцій і ролей у сучасній світовій економічній і політичній системі. Активізація євроінтеграційних процесів означає також більш інтенсивне включення України в міжнародну співпрацю щодо врегулювання конфліктів і протидії новітнім загрозам міжнародній безпеці [7].

Безумовно, започаткування Східного партнерства привело до розмежування зовнішньополітичних підходів ЄС до відносин з південними та східними сусідами ЄС, які до цього перебували в однакових умовах Європейської політики сусідства. З боку України це був крок у правильному напрямку, оскільки східні сусіди є європейськими державами і можуть претендувати на членство в ЄС за умови досягнення відповідних критеріїв [8].

Зазначимо, що у травні 2009 року Європейський союз оголосив про створення ініціативи «Східне партнерство», основна мета якої полягала у зближенні з шістьма країнами, колишніми республіками Радянського Союзу. Окрім України, до цієї платформи увійшли також Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія і Молдова. Кожна з цих країн на той час по-різному була готова до поглибленої інтеграції – це стосувалося не тільки рівня економічного розвитку держав, але й підтримки демократичних інституцій і прав людини. ЄС, не декларуючи своїх намірів розширення на схід, у рамках своєї політики добросусідства прагнув підтримки стабільності у цих державах, зокрема тих, які мають спільні з ним кордони. Мета «Східного партнерства» вочевидь не обмежувалася лише економічною інтеграцією і проведенням реформ у цих країнах, але й сприяла політичному зближенню країн Східної Європи з ЄС. Суть такого партнерства полягала також у фінансовій допомозі ЄС під час проведення необхідних економічних і політичних реформ, які згодом мали призвести до підписання Угоди про асоціацію з ЄС [9].

Як наслідок, підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС відбулося в два етапи:

1) 21 березня 2014 р. під час Позачергового Саміту Україна – ЄС було підписано політичну частину Угоди та Заключний акт Саміту, які від імені України підписав Прем'єр-міністр А. Яценюк. Зокрема, підписані Преамбула, Стаття 1, Розділ I «Загальні принципи», II «Політичний діалог та реформи, політична асоціація, співробітництво та конвергенція у сфері зовнішньої та безпекової

політики» і VII «Інституційні, загальні та прикінцеві положення» Угоди. На Саміті Українською Стороною також була зроблена заява, що зобов'язання України, які випливають зі статті 8 Угоди про асоціацію стосовно ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду 1998 р., будуть виконані після внесення відповідних змін до Конституції України;

2) 27 червня 2014 р. під час засідання Ради ЄС Президентом України П. Порошенком та керівництвом Європейського Союзу і главами держав та урядів 28 держав – членів ЄС була підписана економічна частина Угоди – Розділи III «Юстиція, свобода та безпека», IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею», V «Економічне та галузеве співробітництво» та VI «Фінансове співробітництво та положення щодо боротьби із шахрайством», які разом з рештою тексту Угоди становлять єдиний документ [10].

16 вересня 2014 р. Верховна Рада України та Європейський Парламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС [10], яка наразі іменується угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони.

Цим документом створюється асоціація між учасниками договору задля: 1) сприяння поступовому зближенню сторін, ґрунтуючись на спільних цінностях і тісних привілейованих зв'язках, а також поглиблюючи зв'язок України з політикою ЄС та її участь у програмах та агентствах; 2) забезпечення необхідних рамок для посиленого політичного діалогу в усіх сферах, які становлять взаємний інтерес; 3) сприяння, зберігання й зміцнення миру та стабільності у регіональному та міжнародному вимірах відповідно до принципів Статуту ООН і Гельсінського заключного акта Наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 року, а також цілей Паризької хартії для нової Європи 1990 року; 4) запровадження умов для посилення економічних та торговельних відносин, які вестимуть до поступової інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС, у тому числі завдяки створенню поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі, та підтримуючи зусилля України стосовно завершення переходу до діючої ринкової економіки, у тому числі шляхом поступової адаптації її законодавства до *acquis* ЄС; 5) посилення співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки з метою забезпечення верхов-

ства права та поваги до прав людини і основоположних свобод; 6) запровадження умов для дедалі тіснішого співробітництва в інших сферах, які становлять взаємний інтерес [11].

До речі, Угода про асоціацію за своїм обсягом і тематичним охопленням є найбільшим міжнародно-правовим документом за всю історію України та найбільшим міжнародним договором з третьою країною, який колись був укладений Європейським Союзом. Вона визначає якісно новий формат відносин між Україною та ЄС на принципах «політичної асоціації та економічної інтеграції» і слугує стратегічним орієнтиром системних соціально-економічних реформ в Україні. Передбачена Угодою поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі між Україною та ЄС визначатиме правову базу для вільного переміщення товарів, послуг, капіталів, частково робочої сили між Україною та ЄС, а також регуляторного наближення, спрямованого на поступове входження економіки України до спільного ринку ЄС [12].

Цікавим є те, що в рамках Угоди передбачені інституції громадянського суспільства, такі як Платформа громадянського суспільства, аналогів якої немає в жодній іншій міжнародній угоді як в досвіді України, так і в досвіді ЄС, та Дорадча група з питань сталого розвитку (ст. 299 Угоди) [12].

Зокрема, українська сторона Платформи громадянського суспільства Україна – ЄС є частиною цієї Платформи, що створена відповідно до ст. 469-470 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Платформа громадянського суспільства є органом, який складається з представників громадянського суспільства України, з однієї сторони, і членів Європейського економічного і соціального комітету – з іншої. Це один із чотирьох органів Асоціації поряд із Радою асоціації, Комітетом асоціації та Парламентським комітетом асоціації. Якщо перші представляють уряд та парламент, то Платформа створена з метою забезпечення належної ролі громадськості у процесі виконання Угоди про асоціацію. Вона може надавати рекомендації Раді асоціації. Комітет асоціації та Парламентський комітет асоціації повинні здійснювати регулярні контакти з представниками Платформи громадянського суспільства з метою отримання їхньої думки щодо досягнення цілей Угоди [13].

Своєю чергою дорадча група з питань сталого розвитку – це команда експертів галузей економіки України, що працює задля грамотної, свідомої побудови всіх євроінтеграційних реформ, від

планування до моніторингу й оцінювання. Вона створена з урахуванням критеріїв, застосованих під час формування Дорадчої групи європейської сторони. Сьогодні до її складу входить близько трьох десятків організацій, а сама Група відкрита для діалогу і вступу нових членів [14].

Окрім активного залучення громадськості до питань євроінтеграційних процесів, Угодою передбачена низка інших вимог для України.

Зокрема, в Урядовому Плані заходів із виконання Угоди про асоціацію встановлюються чіткі терміни та відповідальність органів влади за виконання конкретних завдань з виконання Угоди. Затверджений Урядом спеціальний План заходів, розроблений Урядовим офісом координації європейської та євроатлантичної інтеграції разом з Мінекономрозвитку та іншими міністерствами, має на меті підвищити ефективність координації та просування євроінтеграційного процесу. Це масштабний документ обсягом 1 199 сторінок. У ньому сформульовані 1 943 завдання, що охоплюють 27 сфер. За виконання завдань відповідальні 106 органів влади України. Кожне з цих завдань відповідає окремій статті Угоди або імплементації визначені норми права (*Acquis*) Європейського Союзу [15].

Як приклад, до числа завдань, які необхідно виконати Україною, належать: створення правових передумов для початку реформи місцевого самоврядування і територіальної організації влади; ухвалення базових законів щодо реформування системи державної служби та служби в органах місцевого самоврядування; гармонізація виборчого законодавства шляхом його кодифікації; затвердження концепції реформи СБУ; удосконалення системи державного експортного контролю; реформування процедури скасування депутатської недоторканності; приєднання України до Розширеної часткової угоди Ради Європи про створення Групи зі співробітництва в боротьбі проти зловживання наркотиками та їх незаконним обігом (Група ПОМП); розвиток інфраструктури для прийому та утримання іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні; включення до професійних програм, програм короткострокових семінарів, тренінгів з підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування, модулів з вивчення положень Конвенції ООН про права інвалідів; удосконалення антидискримінаційного законодавства в частині протидії множинній дискримінації [16] та багато інших.

Окремо відзначається проблема відсутності

нульової терпимості до корупційних проявів, що спричиняє масове її розповсюдження. Міжнародна спільнота занепокоєна таким станом речей й пропонує Україні ряд модернізацій, обов'язково необхідних для впровадження.

Тим не менш, багато питань до сих пір не вирішено, попри те, що угода офіційно набула чинності з 1 вересня 2017 року.

Зокрема, якщо взяти до уваги, що положення про поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі тимчасово застосовується з 1 січня 2016 року, то відповідно до передбачених в Угоді графіків станом на початок 2019 року Україна вже мала б виконати зобов'язання як мінімум у чотирьох секторах. Відповідно, вже мали бути створені умови для ухвалення рішень ЄС про інтеграцію України до внутрішнього ринку у цих секторах, а саме: укладення Угоди про оцінку відповідності та прийняття промислової продукції (АСАА); приєднання України до двох митних Конвенцій; надання режиму внутрішнього ринку для поштових та кур'єрських послуг; часткового відкриття ринку державних закупівель [17].

Тобто «Європейське» майбутнє України все ще залишається фата-морганою, попри давно проголошений керівництвом держави курс на євроінтеграцію [18, с. 33]. І хоча на шляху до об'єднаної Європи Українською державою вже багато зроблено, але цього не достатньо для того, щоб в найближчому майбутньому стати повноцінною країною – членом ЄС. Україна має продемонструвати реальні успіхи в політичній, соціально-економічній модернізації суспільства [19, с. 824] і тим самим зарекомендувати себе як авторитетну, могутню та конкурентоспроможну державу.

Висновки. Усе вищевикладене дає можливість сформулювати висновок, згідно з яким європейська інтеграція – це динамічний, безперервний процес розвитку національного законодавства у руслі політичних, соціальних та фінансово-економічних перетворень на основі сформованих стандартів забезпечення миру, безпеки, ресурсного збалансування у рамках «єдиної території» – європейському цивілізаційному просторі.

Намагання України бути повноцінним членом ЄС датуються початком проголошення її незалежною і тривають донині, адже підписання Угоди про асоціацію не гарантує вступу України до ЄС. У країні й досі не вирішена низка проблемних питань майже у всіх сферах, що своєю чергою гальмує імплементацію суспільних та економічних цінностей ЄС.

Список літератури:

1. Осадча Н.В. Характеристика процесу інтеграції України до Європейського Союзу (ЄС). *Економічний вісник Донбасу*. 2011. № 3. С. 71–81.
2. Дахно І.І. Міжнародна економіка : навч. посіб. 2-ге вид., випр. і допов. : МАУП, 2006. 248 с.
3. Ковальова О.О. Українська політика щодо євроінтеграційних процесів : автореф. дис. ... д-ра політ. наук : 23.00.02. НАН України. Ін-т політ. і етнонац. дослідж. Київ, 2004. 32 с.
4. Про основні напрями зовнішньої політики України: Постанова Верховної Ради України від 02.07.1993 № 3360-ХІІ. *Голос України*. 1993. (Втрата чинності від 20.07.2010, підстава – 2411-VI).
5. Про основи національної безпеки України. Закон України від 19.06.2003 № 964-IV. *Голос України*. 2003. № 134 (Втрата чинності від 08.07.2018, підстава – 2469-VIII).
6. Палагнюк Ю.В. Механізми формування державної євроінтеграційної політики України. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2013. № 4. С. 141–146.
7. Багатуренко А.О. Проблеми та перспективи європейської інтеграції України. *Наукові журнали Національного Авіаційного Університету*. 2013. URL: <http://jrnل.nau.edu.ua/index.php/IMV/article/viewFile/5915/6665>.
8. Східне партнерство. *Міністерство закордонних справ України*. 2012. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/ukraine-eu/eu-policy/east-partnership>.
9. Магазова А. «Східне партнерство»: чого досягла Україна у співпраці з ЄС?. *Радіо свобода*. 2019. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/tenth-anniversary-of-the-eastern-partnership/29938096.html>.
10. Угода про асоціацію. *Урядовий портал*. 2017. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/yevropejska-integraciya/ugoda-pro-asociasiyu>.
11. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої [...]: Міжнародний документ від 27.06.2014. *Офіційний вісник України*. 2014 р. № 75. том 1. стор. 83. стаття 2125.
12. Діяльність – європейська інтеграція – угода. *Торгово-промислова палата України*. URL: <https://uccl.org.ua/diyalnist-evropejska-integratsiia-ugoda-pro-asotsiatsiuii>.
13. Що таке УС ПГС?. *Платформа громадянського суспільства Україна -ЄС*. 2015. URL: <https://eu-ua-csp.org.ua/what-is-eu-ua-csp/>.
14. Дорадча група з питань сталого розвитку. *Кіровоградська ТПП*. 2017. URL: <http://www.chamber.kr.ua/index.php/100-ekonomichni-novini/1492-v-ukrayini-zapochatkovano-novu-institutsiyu-gromadyanskogo-suspilstva-poklikanu-dopomogti-mobilizuvati-isnuuyuchiy-v-krayini-ekspertniy-potentsial>.
15. План заходів з виконання Угоди. *Євроінтеграційний портал*. 2018. URL: <https://eu-ua.org/plan-zakhodiv-z-vykonannia-uhody>.
16. План заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 жовтня 2017 р. № 1106. *Урядовий портал*. 2017. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vikonannya-ugodi-pro-asociasiyu-mizh-ukrayinoyu-z-odniyeyi-storonita-yevropejskim-soyuzom-yevropejskim-spivtovariistvom-z-atomnoyi-energiyi-i-yihnimi-derzhavami-chlenami-z-inshoyi-storoni>.
17. Інтеграція у рамках асоціації: динаміка виконання угоди між Україною і ЄС: Аналітичний звіт. *Громадська синергія*. 2019. URL: https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Integratsiya-u-ramkah-asotsiatsiyi-dynamika-vykonannya-Ugody-mizh-Ukrayinoyu-i-YES_ua.pdf.
18. Головаха Є. Терни на шляху євроінтеграції українського суспільства. *Вісник Національної академії наук України*. 2008. № 10. С. 33–45.
19. Кіндратець О.М. Євроінтеграція України як фактор «мотивованої» модернізації. *Гілея: науковий вісник*. 2013. № 72. С. 824–829.

Prihodko A.A. EURO-INTEGRATION PROCESSES IN UKRAINE: ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT

Formation and development of the European integration processes of Ukraine and their condition in today's conditions was analyzed in the article. Genesis of Ukraine as a European state was revealed by the author. Emphasis was placed on the fact that the course towards European integration is a conscious choice of Ukraine, its citizens and public authorities. It is argued that European integration is a dynamic, continuous process of development of national legislation in line with political, social, financial and economic transformations based on prevailing standards of peace, security, and resource balancing within the framework of a "single territory" – the European civilization space. The country's foreign policy guidelines should mobilize Ukrainian society and power, thereby contributing to the strengthening of national security, its sovereignty and territorial integrity, which at this stage of the development of statehood is extremely relevant. It was determined that Ukraine's

attempts to become a full member of the EU date from the start of its independence and continue to this day, because the signed Association Agreement does not guarantee Ukraine's accession to the EU. The country has still not resolved a number of problematic issues in almost all areas, which, in turn, inhibits the implementation of EU social and economic values. Separately, the problem of the absence of zero tolerance for corruption is noted, which causes its mass distribution. The international community is concerned about this state of affairs and offers Ukraine a number of modernizations that are necessary for implementation. However, many issues have not yet been resolved, despite the fact that the association agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other hand, has officially entered into force with September 1, 2017.

Key words: *association agreement, Eastern Partnership, EU, European integration, modernization, reform.*